

AUTEUR LOEK KUSIAK

Krimpregio Parkstad

Kleiner groeien als transformatieopgave

Ondanks voortschrijdende bevolkingsdaling krabbelt krimpregio Parkstad langzaam maar vastberaden uit het dal. De sloop van overtollige woningen genereert open ruimte die met burgerinitiatieven opnieuw gevuld wordt. ‘Laat architecten niet de toon zetten.... En sterke bestuurders zijn geen basisvoorwaarde. De overheid moet vooral faciliteren bij het mobiliseren van denkkracht en de handelingsbekwaamheid van burgers.’

Energiezuinige, cradle-to-cradlewoningen in Kerkrade-West. Een Brede Maatschappelijke Voorziening in Hoensbroek op een locatie waar verouderde woningen zijn gesloopt. Een internationale prijs voor Parkstad als aantrekkelijke toeristische regio. En als aanjagers voor nieuwe diensten een Smart Service Campus en de herbestemming van het voormalige CBS-gebouw (nu Carbon geheten) in Heerlen tot 'het grootste creatieve cluster van Limburg'. Peter Bertholet, directeur van Stadsregio Parkstad Limburg, het samenwerkingsverband van acht gemeenten dat kantoor houdt in Carbon, onderstreept met deze voorbeelden dat de voormalige oostelijke mijnstreek als 'vitale regio' weer in de lift zit. 'De leefbaarheidsmonitor laat een stijgende tevredenheid van onze inwoners zien. Maar we snakken ook naar wijken met een gemengde samenstelling, gezinnen met kinderen vooral. Hoogwaardig wonen is hier nog moeilijk. Vergeet niet: keuzes van het Rijk om de Randstad te versterken zijn ten koste gegaan van de rest van het land en hebben een ruimtelijk-economische tweedeling veroorzaakt.'

Bevolkingsdaling, vergrijzing en economische neergang in de oude mijnregio zorgden er in 2009 voor dat 'krimp' na een werkbezoek aan Parkstad van toenmalig minister Eberhard van der Laan (Wonen, Wijken, Integratie; PvdA) als nieuw beleidsthema op de landelijke agenda kwam. 'Voor die tijd was krimp een ongewenste term. Als ik die liet vallen, tikten provinciebestuurders mij op de vingers', zegt demografisch onderzoeker Wim Derks en samen met oud-politicus Peter Hovens een van de oprichters van het Kenniscentrum voor Bevolkingsdaling. Hovens: 'Bestuurders keken weg en bleven maar wijzen op hun bouwplannen, bang als ze waren geen linten meer te kunnen doorknippen.' Derks: 'Nu is er nauwelijks nog een gemeente die geen beleidsnota heeft waarin bevolkingsdaling is geïntegreerd in beleid voor sportaccommodaties, scholen, multifunctionele voorzieningen. Zolang er minder dan twee kinderen per vrouw geboren worden, wat een gevolg van welvaart is, is er een basis voor krimp.'

'Uit voorraad gehaald'

In het kielzog van Parkstad zijn nog zeven perifere regio's als krimpgebieden geïdentificeerd die kunnen rekenen op rijksbijdragen ('krimpgebelden') voor herstructurering en economische structuurversterking. Parkstad ont-

vangt als topkrimpregio – nadat het in eerste aanleg 14 miljoen euro van Van der Laan had gekregen – tussen 2016 en 2020 3,9 miljoen euro per jaar. Het totale programma van provincie, gemeenten en woningcorporaties voor herstructurering omvat een investering van

'Krimp zonder kapitaalvernietiging bestaat niet'

258 miljoen voor de sloop van 11.000 woningen, die de leegstand tot 4 procent moet verminderen, en een flankerend sociaal programma. Circa 2000 woningen zijn inmiddels met de slopersbol uit de voorraad gehaald; 500 woningen worden teruggebouwd. Nee, een verdienmodel kan gesubsidieerde sloop niet genoemd worden. Bertholet: 'Krimp zonder kapitaalvernietiging bestaat niet. De samenleving wordt gedwongen anders naar de financiële kant van huisvesting te kijken. Hier is een huis iets waar je op moet afschrijven in plaats van dat de waarde ervan toeneemt. Een daling van de vastgoedwaarde van 125.000 woningen met slechts 1 procent betekent enkele honderden miljoenen verlies. Dat doet pijn. Desondanks waren de successen van Parkstad niet gerealiseerd zonder de bereidheid van gemeenten en woningcorporaties om hun verlies te nemen. Door *sense of urgency* en netwerken is een versnelde bevolkingsdaling en verdere verpaupering door leegstand voorkomen. Daarnaast is in de lopende opende transformatieopgave door de Stadsregio met retailer ALDI een covenant gesloten om 14 van de 15 supermarkten toekomstbestendig te vestigen op locaties dicht bij andere winkels. Dat versterkt de winkelstructuur en verlevendigt de openbare ruimte.'

Andere onderwijsvormen

Daling van de potentiële beroepsbevolking leidt tot een krappe arbeidsmarkt en het vertrek van niet-regiogebonden activiteiten, zoals gebeurd is met enkele rijksdiensten die in Parkstad gevestigd waren. Al gloort er voor

← De Oloïde op de Wilhelmina-berg bij Landgraaf. Dit prijswinnend ontwerp moet de oriëntatie in de Parkstad verbeteren en symbool worden voor de vernieuwing in deze regio.

» Beeld NEY & Partners

Gebrookerbos

Een van de IBA-projecten in uitvoering is het Gebrookerbos, een gebied tussen het kasteel van Hoensbroek en de Brunsummerheide waar 50.000 mensen wonen. Ooit het decor van steenkolenwinning, maar nu lege ruimte door sloop van mijngebouwen, woningen, kerken, scholen en het verdwijnen van voetbalvelden omdat clubs fuseerden. Gebrookerbos, dat als burgerinitiatief is ingediend door het Neimed, Open Universiteit en gemeente Heerlen, gaat over de transitie van 'zwart naar groen' met bewoners als regisseurs. Zij hebben van de gemeente een doorslaggevende stem gekregen in het vullen van de open plekken en de braakliggende terreinen in en rond hun wijken. 'Bewoners willen snel aan de slag en kunnen hun ideeën voor een betere woonomgeving langs zo min mogelijk loketten met zo min mogelijk bureaucratie loodsen,' vertelt Jos Reinders, de 'brookermakelaar en burgercoach' van het Gebrookerbos, dat als een soort open laboratorium-project voor sociale gebiedsontwikkeling wordt ondersteund met geld van het Oranjefonds en de Provincie Limburg. Vergesloopt is de ontwikkeling van het Schurenbergerpark, waar inmiddels een paar honderd bewoners voor 75 euro een boom hebben geplant en geadopteerd, als herinnering aan een overleden dierbare ('Levensloopbos'). Verder is er een paardenaccommodatie en is ook de handboogclub welkom in het park. Herstel van beekdalen en de aanleg van 'mini-fruitgaarden' door bewoners zijn ook onderdeel van het Gebrookerbos. Reinders resumeert: 'Deze strategie voor sociale innovatie en burgerparticipatie werkt alleen als bestuurders bereid zijn tot 180 graden omdenken.'

Zuid-Limburg licht. De werkloosheid daalt er even snel als elders in Nederland. 'De werkgelegenheid voor de middenklasse,' stelt Nol Reverda, directeur van Neimed in Heerlen, onderzoeksinstituut voor de maatschappelijke effecten van bevolkingsdaling, 'blijft wel behouden dankzij technologie- en kenniscampussen als onder meer DSM/Chemelot. In Parkstad moet je investeren in de zwakkere sociaal-economische klasse, in verbetering van de kwaliteit van leven en vergrijzing. Denk aan bereikbaarheid van voorzieningen, innovatieve ouderenzorg en het laten voortbestaan van bijvoorbeeld een volwaardige zangvereniging in het dorp.'

Grijp de krimp aan voor experimenten, bepleit Reverda. Neem het onderwijs. Tot 2025 krimpt het primair onderwijs in Limburg met 23.000 leerlingen en sluiten 115 scholen.

'Als zo veel scholen sluiten, moet je focussen op vormen die niet gebonden zijn aan een locatie of fysieke aanwezigheid van kinderen en je toch een leerkracht kunt betalen. En dan kom je uit bij een iPad-school, bij leren op afstand: digitaal onderwijs. Glasvezel is de redding in krimpende steden en dorpen. Over leren op afstand weet de Open Universiteit alles, maar die kennis wordt hier onvoldoende gebruikt. Zoals er ook weinig inventiefs gebeurt met de geografische ligging van Parkstad in de Euregio met zijn drie talen en culturele diversiteit en met Luik en Aken om de hoek. Bestuurders hebben er wel praatjes over, maar één euregionale museumkaart is er niet.'

Statushouders huisvesten

Reverda oppert nog andere suggesties om de krimp te verlichten. 'De Participtieladder biedt genoeg invalshoeken voor welke graad van burgerparticipatie hier het meest geschikt is. Een thema is bijvoorbeeld maatschappelijk ondernemen rond voeding, stadslandbouw, groenbeheer, circulaire economie, energiecoöperaties. Je zou van de regio ook een gebied voor de opvang voor statushouders kunnen maken. Huizen genoeg om weer woonwijken te creëren met gezinnen. Tegelijk kunnen we migranten opleiden voor werk in de techniek en de zorg, sectoren met een groot personeelstekort.'

Het aanstellen van 'sterke bestuurders' waar de commissie-Deetman in haar krimpanalyse toe opriep, vindt Reverda nutteloos. 'De overheid moet vooral faciliteren bij het mobiliseren van denkkraft en de handelingsbekwaamheid van burgers. Ouderen in de regio bezitten veel kennis. Zet dit verborgen kapitaal en de ideeën van andere burgers in voor

←
Beeld pagina 14
Stadsboer Peter Erkens in het weiland na sloop van een aantal woningen.
Beeld Jos Reinders

←
Boomplantdag in het Schurenberger Park, 2016
Beeld Jos Reinders

actief burgerschap. Ga aan de slag met andere vormen van zeggenschap en besluitvorming om duurzame leefkwaliteit van onderop te creëren. Dat is waar het om draait bij de IBA, die belangrijk is voor de transformatie van Parkstad.'

IBA (Internationale Bau Ausstellung) is een uit Duitsland overgewaaid programma voor het revitaliseren van zwakke steden en oude industriële regio's. In het Roergebied en het oosten van Duitsland heeft de formule zijn waarde bewezen. Tussen 2015 en 2020 vindt er ook in Parkstad een IBA plaats. Burgers en bedrijven hebben in een 'Open Oproep' bijna driehonderd voorstellen ingediend voor herinrichting van de openbare ruimte, natuur, restauratie van erfgoed, recreatie, enzovoort. Van de vijftig projecten die onder leiding van curator-directeur Jo Coenen zijn geselecteerd, worden er dit jaar tien versneld uitgevoerd.

Het was ook Coenen die na zijn benoeming aankondigde voor Parkstad een masterplan te ontwikkelen: 'Daarmee kunnen gebouwen worden opgericht en een stad worden gebouwd.'

Concurrentiestrijd architecten

Die koers heeft kritiek uitgelokt, onder meer bij Maurice Hermans, onderzoeker bij het Neimed en auteur van *De Anti-Stad*, een boek over de neergang van de leefbaarheid van

Heerlen na de mijnsluitingen en een pleidooi waarom deze stad pionier moet zijn voor 'kleiner groeien' en slim omgaan met een overschot aan ruimte.

Hermans: 'Een masterplan is wel het laatste wat Parkstad nodig heeft. Steden worden niet meer gebouwd vanachter de tekentafel, maar gemaakt door mensen. IBA kent intussen ontwikkelraden, innovatieve ateliers, wisselende werkhuizen, prijsvragen, subsidieregelingen. Het resultaat is een onsamenhangende verzameling projecten plus onduidelijkheid over rollen en belangen.' Hermans vertolkt de vrees voor een 'concurrentiestrijd tussen architecten en bouwkundigen' in plaats van de transitie te verbinden met de burger. 'IBA is een geweldige kans te tonen hoe een voormalige industriestad zich aan de eigen haren overeind trekt en breekt met business-as-usual. Maar als Heerlen niet oplet en outletgiganten gaat paaien, staat het binnenkort bekend als Dumpstore City, zo hard schieten de euroknallerwinkels uit de grond.'

Bertholet is optimistischer: 'IBA veroorzaakt veel dynamiek, maar geef het de tijd. Voor de burgers in Parkstad is het zonnepanelenproject PALET gestart. Een energietransitie, ondersteund door Stichting Urgenda, die naast een lagere energierekening ook veel banen oplevert. Die transitie zit niet in het IBA-programma, maar daar moeten we wel aan trekken.'